

Djurslands skove. Mindesten over plantningssagens forkæmpere.

Allerede i 1700-tallet var den enevældige konge og regeringen meget optaget af mulighederne for at udnytte hidtil udyrkede arealer som søer, vådområder og sandjord til at skaffe mere landbrugsjord eller skove. Baggrunden var de gode landbrugskonjunkturer, som man ønskede at udnytte. Vi kender f.eks. kartoffeltyskernes ankomst til den jyske hede i 1750'erne, og på Djursland tog man sidst i århundredet kampen op mod flyvesandet, der dækkede hele området mellem Thorsager og Grenaa. I stedet blev der plantet skov, f.eks. i Taastrup Sande.

Mindesten over godsejer F. Mourier-Petersen, Rugaard.

I første halvdel af 1800-tallet var landbrugskonjunkturerne dårlige, så arbejdet med at indvinde ny landbrugsjord kom til at stå i stampe. Men i anden halvdel af århundredet blev landbrugskonjunkturerne igen gode, og specielt efter krigen i 1864 kom der igen gang i indvindingen af landbrugsjord og tilplantning af de dårlige sandjorder. Dalgas blev den store agitator for sagen og var medstifter af Hedeselskabet i 1866. Dalgas formåede at gøre arbejdet med at opdyrke hede og plante skov på dårlige jorder til en folkesag ved at knytte sagen sammen med tabet af Slesvig og Holsten efter krigen i 1864. Kendt er citatet "Hvad udad tabes, skal indad vindes", et citat, Dalgas havde lånt af digteren P. C. Holst.

Godsejer F. Mourier-Petersen, Rugaard

Dalgas var den store folkelige agitator. Men Hedeselskabet var ikke hans værk alene. Godsejer Ferdinand Mourier-Petersen fra Rugaard var med, og han blev selskabets første formand. Mourier-Petersen var den organisatoriske arbejdskraft bag Hedeselskabet, manden

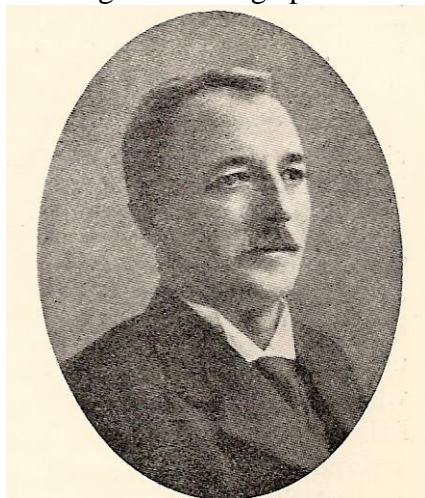
med forbindelser til "de bonede gulve" i København, politikere og folk med kapital og indflydelse. Desuden tilplantede Mourier-Petersen store arealer på sit eget gods, Rugaard. Derfor er det ikke mærkeligt, at venner inden for Hedeselskabet og plantningssagen satte "ildsjælen" Mourier-Petersen et værdigt minde. Det står i skoven lige nord for Rugaard.

På Djursland var der store arealer med sandede jorder, der lå hen i lyng og græs. Nu tog man fat på at tilplante disse magre jorder med nåletræer. Det gav både muligheder for gode jagtområder og for indtægter fra skovbrug. Rige grossererere, bankdirektører og læger satte penge i opkøb af jorderne for at tilplante dem, og godsejere og gårdmænd gjorde det samme. Også udtørringen af Kolindsund stammer fra denne periode. Udtørringen foregik fra 1872 til 1880.

Lærer Kr. Holm, Feldballe

Tidens foregangsmænd i de mindre lokalsamfund, skolelærerne, kastede sig også med stor iver over plantningssagen og fik ofte eleverne med ud og plante. Det var et almindeligt træk i demokratiets barndom, at det var skolelærerne, der bragte tidens store debatter og ”sager” ud i lokalsamfundene og dermed kongerigets fjerneste hjørner og kroge.

I Feldballe blev lærer Kr. Holm foregangsmand for plantningssagen. Han fik Dalgas til at komme til et stort møde om plantningssagen på Rønde Kro i 1889, og på mødet dannedes Rønde og Omegns Plantningsforening, der agiterede for plantningssagen og opkøbte planter, der blev solgt videre til folk, der ville plante. På grund af et statstilskud til plantningsforeninger var det muligt for foreningerne at sælge planterne videre til næsten halvdelen af den normale pris.

Der blev aldrig opsat en mindesten over lærer Kr. Holm, Feldballe, der var stifter af og formand for plantningsforeningen både i sin tid som lærer i Feldballe (1880-1901) og senere som lærer i Ebeltoft (1901-06). Måske skyldes den manglende mindesten, at han som pensionist flyttede fra egnen, nemlig til København. Til gengæld har Kr. Holm skrevet sine erindringer, hvor han bl. a. omtaler sine oplevelser som degn i Feldballe under den navnkundige indremissionske ”helvedesprædikant” pastor Axel Busch. Holm, der selv var grundtvigianer, respekterede Busch og hans indsats.

Gdr. Peder Madsen Pedersen, Stabrand

Rønde og Omegns Plantningsforening havde så stor succes, at den i 1923 blev omdøbt til Djurslands Søndre Plantningsforening. Formand efter Holm blev fra 1906 gårdejer Marinus Petersen i Stabrand og efter hans død i 1923 hans søn Peder Madsen Pedersen, der kom til at sidde som formand i et halvt århundrede, fra 1923 til 1973. Han var også redaktør på plantningsforeningernes blad ”Skov og Folk”. Under ham oprettede plantningsforeningen i 1930 en demonstrationsplantage i Egsmark, der netop er blevet ”restaureret” og bl. a. rummer en mindesten over Madsen Pedersen. Indgangen til plantagen er ved parkeringspladsen ved Tirstrupvejens udløb i Randers-Ebeltoft landevejen ved Skæppen og Fjerdingskarret. Foreningens navn er nu Djurslands Plantningsforening.

På sin egen gård i Stabrand – hvor der nu er Destination Djursland og erhvervsråd, lige over for lufthavnen – tilplantede Madsen Pedersen et større areal og skabte Horstved skov. Her indrettede han en festplads med en talerstol af sten og en mindesten over Stabrand-slægten, som han selv tilhørte og hvis historie han selv har skrevet en bog om (”Stabrandslægten gennem 300 år”). I nærheden byggede han ”Flinthuset” af dekorative marksten, omgivet af en voldgrav.

Mindestenen over Madsen Pedersen i Egsmark Plantage er smuk og enkel.

Skovrider Aksel Thyssen, Ebeltoft

Plantningssagens folk fik uvurderlig støtte i Hedeselskabets skovrider i selskabets 2. distrikt, Syddjurs-distriktet, skovrider Aksel Thyssen, der havde base i Ebeltoft. Han har fået en mindesten lige efter indgangen til Egsmark Plantage. Thyssen kom til Ebeltoft som assistent i 1918 og overtog ledelsen af distriktet i 1924. På sin 60-års dag i 1950 havde han været med til at oprette 135 plantager og tilplante 4000 ha. i sit distrikt. Han fratrådte i 1960 og døde tre år senere.

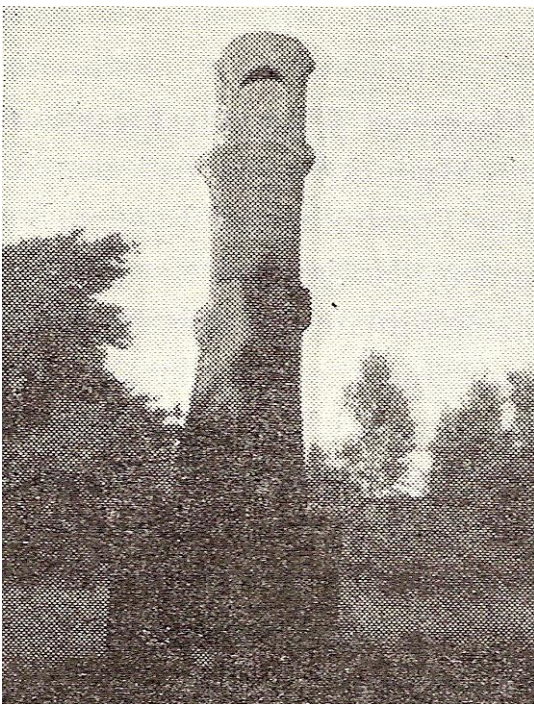

Mindestenen over skovrider Aksel Thyssen er også enkel, men her er dog blevet plads til et lille vers: "Vort land med skov at klæde, det var din gerning her".

Lærer N. P. Pedersen. Strands

I Strands på Mols var lærer N. P. Pedersen foregangsmand, og han fik efter et møde med Dalgas på Fuglsø Kro i 1887 oprettet en Vistoft Sogns Plantningsselskab, som han selv blev formand for til sin død, og tilplantede Vistoft og Knebel plantager. Han var lærer i Strands fra 1862 til sin død i 1897. Hans elever var med ved plantningerne og mange af dem blev senere som voksne selv foregangsmænd for plantningssagen. To år efter hans død blev der opsat en stor obelisklignende mindesten over ham i Vistoft plantage, hvor den endnu står.

Lærer Pedersen var foregangsmand inden for mange områder. Han var initiativtager til oprettelsen af Vistoft Sogns Sparekasse, og han var med til opførelsen af Vistoft Mølle og oprettelsen af Knebel Bro. Han argumenterede også for en jernbane fra Mørke til Mols og for en kanal gennem tangen ved Dragsmur – to projekter, det dog ikke lykkedes at få gennemført.

Mindesten over lærer N. P. Pedersen i Vistoft Plantage.

Lærer C. C. Yde, Ebdrup

I Kolind-området var der også en lokal skolelærer, der med stor iver kastede sig over plantningssagen. Det var lærer C. C. Yde i Ebdrup, der også var blandt initiativtagerne til oprettelsen af Kolind Højskole.

Lærer Yde tog i 1891 initiativet til dannelsen af Kolind Landboforening, og han blev foreningens første formand. Det viste sig hurtigt, at hans egentlige hjertebarn var plantningssagen, og det lykkedes ham at få landboforeningen gjort interesseret i sagen, så den kort efter oprettelsen tog initiativ til tilplantningen af et større areal mellem Ebdrup og Kolind.

Yde fik Randers Disconto- og Laanebank til at skænke et areal på 20 tdr. land, sognefoged A. R. Thuesen i Ebdrup 10 tdr. land, og husmand Jens Nielsens enke i Maarup andre 10 tdr. land. 1896 var "Kolind Landboforenings Plantage" en realitet, og den anmeldtes til Hedeselskabet som

fredskovpligtig. Plantagen blev omgivet af en jordvold og tilplantedes med hvidgran, rødgran og bjergfyr. Arbejdet blev udført i årene 1896-1897 under lærer Ydes ledelse, mens medlemmerne af landboforeningen mødte frivilligt med plov og heste, og ind imellem hjalp lærer Ydes elever også til. På en tomt fra en bebyggelse midt i området plantedes birk, og en bronzealderhøj blev fredet.

Lærer Yde døde i 1898. Ikke mindre end 400 personer deltog i begravelsen fra Ebdrup kirke (graven ses vest for kirken). Han mindedes som ”den egentlige stifter og bærer” af landboforeningen. Få måneder efter hans død besluttedes det at rejse en mindesten for ham i plantagen. Den blev opsat år 1900 og står endnu midt i plantagen på initiativ af Kolind Landboforening. Kør mod øst ad Ydesmindevej, så kommer der en stor parkeringsplads, gå herfra ca. 400 meter ind i skoven, hvor en lille sti til højre fører ind til mindestenen.

Under verdenskrigen 1914-18 fjernedes bjergfyrrerne og blev solgt til brændsel. For indtægten indkøbtes yderligere 20 tdr. land mod vest i 1919, og den nye plantage fik til ære for den afdøde lærer Yde navnet *Ydesminde Plantage*, et navn, der senere er blevet brugt om hele plantagen, der herefter omfattede 60 tdr. land. Siden er vejen gennem plantagen kommet til at hedde *Ydesmindevej*. Den tilkøbte del tilplantedes med skovfyr under ledelse af Hedeselskabets senere skovrider i Ebeltoft, A. Thyssen. En bronzealderhøj i dette område blev også friholdt for plantning.

1932 overdrog landboforeningen administrationen af plantagen til Hedeselskabet, og endelig solgtes hele plantagen til Hedeselskabet i 1947.

Midt i plantagen findes en mindesten for lærer Yde, opsat i år 1900 af landboforeningen. Inskriptionen på mindestenen lyder: ”I taknemmelig erindring om lærer Dannebrogsmænd C. C. Ydes mangesidige virksomhed for denne egn rejste medlemmer af Kolind Landboforening denne mindesten i året 1900”.

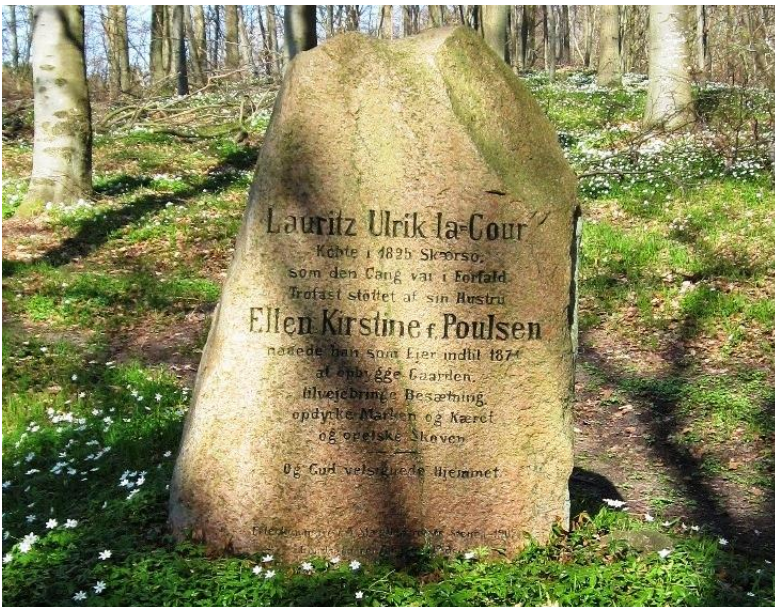

Mindestenen over lærer Yde

Proprietær Lauritz Ulrik la Cour, Skærsø

Talrige gårdejere lod de mest ringe af deres arealer tilplante, så det blev næsten et must, at hver gård havde sin egen plantage.

Lauritz Ulrik la Cour købte det gamle gods Skærsø ved Draaby i 1825. Noget af det ringeste jord solgte han straks fra, men en stor del af de øvrige sandede jorder på godset lod han tilplante. Derfor er det det helt rigtige sted, mindstenen over ham og hans hustru, Ellen Kirstine, f. Poulsen, er sat, nemlig ved indgangen til Skærsø skov lige nord for Draaby. Man passerer stenen på venstre side, når man kører ad landevejen fra Draaby mod Skærsø og Holme.

Mindestenen over Lauritz Ulrik la Cour og hustru ved indgangen til Skærsø skov. På stenen mindes la Cour for sin indsats for at ”opdyrke marken og kærret og opelske skoven”. Stenen er rejst af ”efterkommere i 3. slægtled”.

Postkontrahent L. Steensen, Ebeltoft

I Ebeltoft havde plantningssagen sin første store forkæmper i postkontrahent L. Steensen, der også i en periode sad i Ebeltoft byråd. Men ingen lyttede til hans ideer om at tilplante dele af Ahl Hage, og så tog han simpelt hen selv fat. Da han fik Dalgas til at støtte sig og tale dunder til byrådskollegerne, lykkedes det dog endelig at skaffe plantningssagen sit gennembrud i Ebeltoft. Dalgas forklarede, at byrådet kun skulle bidrage med 10.000 kr. af de 14.000, tilplantningen ville koste, og de 10.000 kr. kunne endog lånes. Økonomiske argumenter var noget, byrådet forstod, og så oprettedes Ahl Plantage i 1888. Fuldt rehabiliteret blev Steensen i 1949, hvor Ebeltoft Byråd rejste en mindesten over hans indsats for enden af vejen til Ahl Strand, der også indgik i det rekreative areal, Steensen overtalte byrådet til at købe.

Mindesten over postkontraehent L. Steensen på Ahl Hage. Indskriften lyder: "I 1888 paabegyndte Postkontraehent L. Steensen, f. 1843, d. 1903, Bepantning af Ahl".

Kgl. sandflugtskommisær Hans Adolph Martens, Feldballe

Egentlig burde historien om plantningssagen i vores område begynde i 1794, hvor amtmanden for det netop oprettede Randers Amt (oprettet året før ved sammenlægning af Kalø Amt og Dronningborg Amt) udnævnte den holstenske, gartneruddannede Hans Adolph Martens i Hedegårdene i Feldballe til noget så fornemt som kgl. sandflugtskommisær. Regeringen var på dette tidspunkt blevet opmærksom på de store sandflugtsområder bl. a. på Djursland og havde givet amterne opgaven med at få sandflugterne under kontrol. Det skete ved udlægning af fladtørv og tilplantning med lyng, klitvipper, hjelme og marehalm, og når dette var lykkedes, plantedes der fyrretræer og i næste omgang gran og derefter måske endda løvtræer.

Martens viste sig at blive en af landets dygtigste sandflugtskommisærer. Han omdannede bl. a. det store sandflugtsområde nord for Taastrup til granskov. I et mindre område forsøgte han sig derefter med plantning af egetræer, der dog aldrig rigtig blev til noget. Men såvel granskoven som egekrattet står der den dag i dag, og inde midt i skoven kan man se det lystanlæg, som Martens anlagde som minde om bekæmpelsen af sandflugten. Anlægget er meget stemningsfuldt anlagt ved siden af en meget flot runddysse fra stenalderen. Det daværende Århus Amt anlagde en parkeringsplads ved Kolindvej og en gangsti derfra ind til anlægget, men denne adgangsvej er desværre ikke blevet passet af Syddjurs Kommune, hvorfor det er nemmere at finde adgangen fra Korupsøgård op i skoven, hvor der straks drejes til venstre og lidt længere fremme til højre.

Anlægget i Taastrup Granskov er tidligere end den periode, vi regner for plantningssagens periode, som især er forbundet med tankegangen om "hvad udad tabes, skal indad vindes" efter nederlaget i 1864. Men det vidner om, at ideen om at få ufrugtbar jord omdannet til skov eller agerjord faktisk var begyndt et helt århundrede tidligere. Men en folkesag blev det først efter 1864 med Dalgas og

Del af Martens' lysteranlæg i Taastrup Granskov. Lysteranlægget består af et vidtforgrenet net af kampestensbyggede "gryder", hvor man kunne sidde og nyde sin medbragte frokost eller kaffe. I forbindelse med lysteranlægget var der en stor festplads, hvor der opbevarede borde og bænke og en jerntrefod til at sætte over et bål og lave kaffe eller mad ved. Anlægget var i brug som festplads, især ved grundlovsfester, til op i 1930'erne.

Hedeselskabet som den store igangsætter. Dalgas fik plantningssagens forkæmpere til at føle sig som gode patrioter, der var med til at redde fædrelandet efter det katastrofale nederlag i 1864.

Helt anderledes var forholdene for Martens og hans kolleger som sandflugtskommissærer. Her var tilplantningen af sandflugterne dikteret fra oven, og overalt måtte sandflugtskommissærene og deres underordnede "klitfogder" kæmpe med vrangvillige bønder, der ikke var villige til at opgive sandområderne som græsningsareal for deres kreaturer. Igen og igen blev de tilplantede områder ødelagt ved at bønderne ulovligt lod kreaturerne græsse i områderne, så de nye og sarte beplantninger blev ødelagt og sandet igen gik i flugt. Det var nødvendigt med hård hånd at tage områderne fra bønderne og lægge dem ind under staten og sandflugtskommissærernes opsyn, for først at give dem tilbage til bønderne, når sandflugten var effektivt bekæmpet. Der gik som regel mellem 20 og 40 år, før dette skete. For Taastrup Granskovs vedkommende opstod der diskussion om, hvorvidt området i sin tid var ejet af Møllerup eller Taastrup-bønderne, så først i 1869 blev granskoven givet tilbage til bønderne. Den ejes stadigvæk af "de Taastrup bymænd" i fællesskab, og med strengt pålæg om at undgå ny sandflugt – og i øvrigt også om at passe på runddyssen i skoven.

Litteratur:

Vilfred Friborg Hansen: "Hvad udad tabes, skal indad vindes. Om plantningsagen og historien bag naturområderne ved Taastrup-Feldballe, Ebeltoft m. m. samt på Mols", i Østjysk Hjemstavn 2006

Vilfred Friborg Hansen: "Sandflugt og Martens' lystanlæg på Djursland. Om sandflugtsdæmpning, søudtørring m. m. i området nordøst for Rønde", i Historisk Aarbog fra Randers Amt 1994

Skrevet af Vilfred Friborg Hansen til Syddjursportalen december 2014